

УДК 378.018.8:378.011.3-051]:331.54](045)

БАГАТОКОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Олександр Брицький, аспірант, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6890-7068>

E-mail: oleksandr.brytskyi@udpu.edu.ua

Стаття присвячена дослідженню професійної готовності майбутніх викладачів як багатокомпонентної структури. Мета дослідження полягає у визначенні та аналізі багатокомпонентної структури професійної готовності майбутніх викладачів, виявленні основних компонентів та факторів, що впливають на її формування. У результаті аналізу наукової бази окресленої теми було визначено, що професійна готовність майбутніх викладачів є складною, багатокомпонентною структурою, яка включає наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, особистісний, рефлексивний.

Ключові слова: вища освіта, професійна готовність, викладач, здобувач вищої освіти, педагогічна освіта, компоненти, фактори, саморозвиток.

MULTICOMPONENT STRUCTURE OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL READINESS IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATION

Oleksandr Brytskyi, PhD Student, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6890-7068>

E-mail: oleksandr.brytskyi@udpu.edu.ua

The article is devoted to the study of future teachers' professional readiness as a multi component structure. The article deals with the essence of teachers' professional readiness, its main components and factors influencing its formation. The purpose of the study is to define and analyze the multi component structure of future teachers' professional readiness, identify the main components and factors influencing its formation. The research methods include theoretical analysis of scientific literature on the professional readiness of teachers, systematic analysis to identify the components of professional readiness, generalization and systematization of the data obtained. As a result of the study, it was determined that the professional readiness of future teachers is a complex, multi component structure that includes the following components: motivational and value (interest in teaching, awareness of the social significance of the profession, desire for self-improvement, development of pedagogical vocation); cognitive (in-depth knowledge of the subject being taught, knowledge of the basics of pedagogy and psychology, understanding of modern educational technologies, knowledge of the regulatory framework of education); activity (ability to plan and organize the educational process, knowledge of teaching methods, ability to communicate effectively with higher education students, skills in using information and communication technologies in the educational process); personal (responsibility and organization, sociability and empathy, pedagogical skills, stress resistance and ability to Conclusions. The professional readiness of future teachers is a key

factor in successful teaching. Its formation is a complex and lengthy process that requires an integrated approach and consideration of all components and factors.

Keywords: *higher education, professional readiness, teacher, teacher education, components, factors, motivation, knowledge, skills, personality, self-development.*

В епіцентрі сучасних освітніх тенденцій вимоги до викладача закладу вищої освіти постійно зростають, проблема професійної готовності майбутніх педагогів набуває особливої актуальності. Це не просто питання академічної цікавості, а нагальна потреба, що визначає якість освіти, а отже, і майбутнє нашого суспільства.

Викладач, який не володіє цифровою грамотністю, ризикує опинитися за бортом прогресу, втративши контакт з поколінням, яке звикло до інтерактивного навчання. У той же час, інтернаціоналізація освіти відкриває нові горизонти і вимагає від викладачів не лише знання іноземних мов, а й розуміння міжкультурних відмінностей.

Сучасний викладач – це не просто транслятор знань, а справжній фасилітатор, який вміє організувати освітній процес так, щоб кожен здобувач вищої освіти міг розкрити свій потенціал. Він має бути не лише експертом у своїй галузі, але й психологом, наставником, який вміє мотивувати й надихати.

Ринок праці стає все більш вимогливим, і випускники закладів вищої освіти мають бути конкурентоспроможними. Викладач, який не вміє формувати у вихованців не лише професійні, але й так звані «soft skills» – комунікативні навички, вміння працювати в команді, лідерство – ризикує випустити фахівців, які не зможуть адаптуватися до реалій сучасного світу.

У законодавстві України, зокрема в Конституції, законах «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Державній програмі «Вчитель», Концепції неперервної педагогічної освіти, а також у міжнародних стандартах та вимогах ЮНЕСКО, чітко визначено необхідність створення сприятливих умов для особистісного зростання та розвитку кожного громадянина. Відповідно до цих документів, освіта в Україні має розвиватися у напрямку, що відповідає стандартам провідних країн світу і це передбачає глибокі зміни в її основних принципах, структурі та організації.

Аналіз професійної готовності майбутніх викладачів закладів вищої освіти представлено у фундаментальних положеннях філософії освіти та методології педагогічних досліджень (В. Андрущенко, Г. Васянович, С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Квіт, С. Клепко, О. Кoberник, В. Кремень, В. Курило, П. Саух, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та інші).

Концепції модернізації професійної освіти у закладах вищої освіти у наукових працях досліджують: О. Антонова, В. Биков, М. Бойченко, В. Бугрій, А. Вербицький, О. Дубасенюк, О. Єременко, О. Лобова, І. Мельничук, О. Михайличенко, С. Ніколаєнко, Н. Ничкало, О. Савченко, О. Семенов, С. Сисоєва, І. Смолук, О. Янкович та інші.

Мета статті полягає у визначенні та аналізі багатокомпонентної структури професійної готовності майбутніх викладачів, виявленні основних компонентів та факторів, що впливають на її формування.

Підтримуємо думку дослідниці А. Ліненко, яка трактує професійну готовність майбутніх викладачів як багатокомпонентну структуру, що включає в себе *мотиваційно-ціннісний компонент*, який є інтегративним конструктом, що відображає

внутрішню спрямованість особистості на здійснення педагогічної діяльності. Він охоплює сукупність мотиваційних, ціннісних та особистісних характеристик, які визначають ставлення майбутнього викладача до своєї професії та зумовлюють його активність у процесі професійного становлення [8, с. 192–193].

До основних складових мотиваційно-ціннісного компонента відноситься: інтерес до педагогічної діяльності, усвідомлення соціальної значущості професії, прагнення до самовдосконалення та розвиток педагогічного покликання.

1. *Інтерес до педагогічної діяльності* є фундаментальною складовою мотиваційно-ціннісного компонента професійної готовності майбутнього викладача. Він визначається як стійке, позитивно забарвлене емоційне ставлення до процесу навчання й виховання, а також до всіх аспектів, пов'язаних з педагогічною професією.

У статті дослідниці Гаркуша С. «Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності» до ключових характеристик інтересу до педагогічної діяльності відносить: когнітивну складову, яка включає прагнення до поглибленого вивчення педагогічних дисциплін, психології, методики викладання, а також до ознайомлення з сучасними освітніми технологіями.

Емоційна складова, що виявляється у позитивних переживаннях, пов'язаних з процесом навчання та виховання, у задоволенні від спілкування із здобувачами вищої освіти, у відчутті радості від їхніх успіхів.

Поведінкова складова, яка характеризується ініціативністю, творчим підходом до організації освітнього процесу, а також прагненням до самовдосконалення та підвищення професійної майстерності [3, с. 198].

Вашій увазі пропонуємо розглянути важливі фактори, що впливають на формування інтересу до педагогічної діяльності: особистісні якості майбутнього викладача, якість освітнього процесу у закладі вищої освіти, різні види практик та соціальні фактори.

Тож, інтерес до педагогічної діяльності є важливим чинником, що визначає ефективність професійного становлення майбутнього викладача закладу вищої освіти. Він сприяє розвитку його професійних компетентностей, підвищенню мотивації до навчання та виховання, а також формуванню позитивного ставлення до педагогічної професії.

2. На думку дослідника Л. Орбан-Лембрик важливою складовою мотиваційно-ціннісного компонента є *усвідомлення соціальної значущості професії*, що відображає глибоке розуміння та усвідомлення ролі та впливу професійної діяльності на суспільство, його розвиток та майбутнє нашої країни.

До ключових аспектів усвідомлення соціальної значущості професії педагога ми відносимо розуміння ролі освіти в суспільстві. Педагог усвідомлює, що освіта є фундаментом суспільного прогресу, засобом формування інтелектуального та культурного потенціалу нації. Він розуміє, що його діяльність безпосередньо впливає на формування майбутнього покоління, на розвиток їхніх знань, навичок та цінностей [9, с. 89].

Важливим критерієм є відповідальність за формування особистості, коли викладач усвідомлює свою важливість за виховання громадян, здатних до критичного мислення, творчості та активної участі в суспільному житті. Це сприяє формуванню моральних та етичних цінностей, розвитку патріотизму та громадянської свідомості.

Вплив на соціальний розвиток є важливою складовою мотиваційно-ціннісного компонента. Викладач закладу вищої освіти розуміє, що його діяльність сприяє соціальній інтеграції, зменшенню соціальної нерівності та розвитку соціальної справедливості.

До факторів, що впливають на формування усвідомлення соціальної значущості професії ми відносимо: особистісні цінності та переконання, соціальний досвід та виховання, професійна підготовка та освіта, суспільний статус та престиж професії. Тож, усвідомлення соціальної значущості професії є важливим мотиваційним фактором, що визначає професійну спрямованість та активність педагога. Воно сприяє підвищенню відповідальності, самовіддачі та творчого підходу до педагогічної діяльності [9, с. 243].

3. Прагнення до самовдосконалення є важливим компонентом мотиваційно-ціннісної структури особистості, особливо для майбутніх педагогів. Воно відображає внутрішню потребу в постійному розвитку та вдосконаленні професійних компетентностей, а також готовність до самоосвіти та самоаналізу.

До ключових аспектів прагнення до самовдосконалення ми відносимо постійний розвиток професійних компетентностей. Викладач прагне до постійного оновлення своїх знань та навичок, до вивчення нових методик та технологій навчання.

Важливими факторами, на думку О. Дубасенюк, що впливають на формування прагнення до самовдосконалення є особистісні якості (самостійність, відповідальність, наполегливість); мотивація до професійного зростання; підтримка колег та керівництва; можливість участі в професійних тренінгах та семінарах. Тож, прагнення до самовдосконалення є важливим чинником, що визначає професійний успіх педагога. Воно сприяє підвищенню якості освіти та розвитку освітнього потенціалу країни [5, с. 16].

4. Розвиток педагогічного покликання є складним та багатогранним процесом, що відображає глибоку внутрішню переконаність у правильності вибору педагогічної професії та відчуття особистої причетності до процесу навчання та виховання.

До ключових аспектів розвитку педагогічного покликання відноситься внутрішня потреба, коли викладач відчуває важливість у передачі знань, у допомозі іншим у їхньому розвитку та зростанні. Самовіддача, коли педагог готовий до роботи над собою, до постійного вдосконалення своїх професійних навичок, постійного розвитку та самовдосконалення [5, с. 18].

Ми погоджуємося з думкою І. Зязюна, який вважає, що фактори, які сприяють розвитку педагогічного покликання – це особистісні якості (емпатія, комунікабельність, терпіння, любов до ближнього); професійна підготовка (якісна педагогічна освіта, практичний досвід, можливість спілкування з досвідченими педагогами); соціальне середовище (підтримка з боку колег, керівництва, суспільства); самосвідомість (розуміння своїх цінностей, переконань, мотивацій тощо) [7, с. 98].

Розвиток педагогічного покликання є важливим фактором, що визначає успішність педагогічної діяльності, що сприяє підвищенню мотивації, самовіддачі та творчого підходу до роботи.

Отже, проаналізовані складові мотиваційно-ціннісного компонента перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодії. Їх гармонійний розвиток є необхідною умовою для формування високого рівня професійної готовності майбутнього викладача, а

мотиваційно-ціннісний компонент відіграє ключову роль у процесі професійного становлення майбутнього педагога.

Наступним, не менш важливим структурним компонентом професійної готовності майбутніх викладачів є теоретична складова, яка відображає не просто поверхнєве ознайомлення з матеріалом, а системне, глибоке розуміння основних концепцій, принципів та закономірностей предметної галузі.

На переконання дослідниці М. Спіхіної до ключових аспектів глибоких знань з предмету відноситься:

- системність і структурованість знань (викладач володіє нерозрізненими фрагментами інформації, а цілісною, структурованою системою знань, що дозволяє йому встановлювати зв'язки між різними концепціями та явищами);
- глибина розуміння (викладач не лише знає факти, але й розуміє їхню сутність, причини та наслідки);
- актуальність знань (викладач систематично оновлює свої знання, слідкує за останніми досягненнями науки та техніки у своїй предметній галузі);
- практичне застосування (викладач здатен застосовувати свої знання на практиці, розв'язувати проблеми та завдання, пов'язані з предметною галуззю);
- значення глибоких знань з предмету (забезпечують впевненість викладача у своїх силах та підвищують його авторитет серед здобувачів вищої освіти) [6, с. 38].

Таким чином, глибокі знання з предмету є невід'ємною частиною професійної компетентності викладача вищої освіти, що забезпечує ефективність та якість освітнього процесу.

Важливим фактором професійної готовності майбутніх викладачів закладу вищої освіти є *володіння основами педагогіки та психології*. Педагогіка – це не сухий набір правил, а жива наука про те, як зробити навчання ефективним і цікавим. Викладач знає, як планувати всі види роботи, так щоб вони захоплювали здобувачів вищої освіти, як використовувати різні методи навчання, щоб кожен міг зрозуміти матеріал. Він вміє створити в аудиторії атмосферу, де кожен відчуває себе комфортно і впевнено.

Психологія – це ключ до розуміння вихованців. Викладач знає, як вони мислять, як вони вчаться, що їх мотивує. Він вміє розпізнати, коли у здобувачів вищої освіти виникають труднощі, і знає, як їм допомогти, усвідомлює, що кожен здобувач вищої освіти – це унікальна особистість, і до кожного потрібен індивідуальний підхід.

Володіння основами педагогіки та психології – це не просто знання, це – мистецтво, яке дозволяє викладачу творити дива, надихати і змінювати життя своїх вихованців.

Дослідниця І. Барбарош вважає, що *розуміння сучасних освітніх технологій* – це не просто заміна традиційних методів навчання, а можливість зробити навчання більш персоналізованим та адаптивним. Викладач має вміти використовувати онлайн-платформи для створення індивідуальних навчальних планів, щоб кожен здобувач вищої освіти міг навчатися у своєму темпі. Розуміння сучасних освітніх технологій – це спосіб мислення, готовність до змін, відкритість до нового та прагнення зробити навчання більш ефективним та цікавим [1, с. 23].

Знання нормативно-правової бази освіти для викладача – це як карта для мандрівника. Без неї легко заблукати у лабіринті правил та вимог, які регулюють

освітній процес. Коли викладач знає, що Конституція України – це фундамент освітнього законодавства, а закони «Про освіту», «Про вищу освіту» – це основні документи, які регулюють діяльність закладів освіти тоді він знає, як застосовувати ці закони на практиці, як забезпечити якісну освіту для всіх здобувачів вищої освіти.

В українському педагогічному енциклопедичному словнику «знання нормативно-правової бази освіти трактується не просто як набір правил, це – інструмент, який дозволяє викладачу бути професіоналом своєї справи, захищати права здобувачів вищої освіти та забезпечувати якісну освіту» [4].

Невід’ємним фактором професійної готовності викладача закладу вищої освіти є практичний компонент, який включає:

1. Планувати та організовувати освітній процес – це навичка, яка перетворює викладача на архітектора знань, здатного створити ефективне та захоплююче освітнє середовище.

2. Володіння методиками викладання – це вміння викладача використовувати різноманітні підходи та стратегії для ефективної передачі знань здобувачам вищої освіти. Це мистецтво, яке дозволяє зробити навчання цікавим, доступним та результативним.

3. Здатність до ефективної комунікації із здобувачами вищої освіти – це не просто вміння говорити, це – майстерність налагоджувати зв’язок, розуміти та підтримувати кожного вихованця. Ефективна комунікація – це не просто передача інформації, а й обмін емоціями. Викладач вміє підтримувати здобувачів вищої освіти, мотивувати їх, надихати на досягнення успіху. Він вміє знаходити індивідуальний підхід до кожного вихованця, враховуючи його особливості та потреби.

4. Навички використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітньому процесі – це не просто вміння користуватися комп’ютером, це – володіння потужним інструментарієм, який дозволяє зробити навчання більш інтерактивним, доступним та ефективним [1].

Професійна готовність майбутніх викладачів як багатокомпонентна структура включає в себе особистісний компонент, який включає: відповідальність та організованість, планування та порядок, системність та послідовність, комунікабельність та емпатія, стресостійкість та конфліктологічна компетентність, креативність та здатність до інновацій.

Отже, професійна готовність майбутніх викладачів є складним, багатограним явищем, що вимагає ретельного формування та розвитку. Особистісний компонент, як один із ключових елементів цієї структури, відіграє вирішальну роль у становленні успішного педагога. Цей компонент охоплює широкий спектр якостей, від відповідальності та організованості до креативності та здатності до інновацій. Він відображає внутрішній світ викладача, його здатність до самоорганізації, планування, системного мислення та послідовності у діях.

Особливо важливими є комунікабельність та емпатія, оскільки вони визначають здатність викладача налагоджувати ефективну взаємодію з учнями, розуміти їхні потреби та створювати сприятливу атмосферу для навчання. Стресостійкість та конфліктологічна компетентність допомагають викладачеві ефективно реагувати на виклики педагогічної діяльності, зберігати спокій та знаходити конструктивні рішення у складних ситуаціях. Нарешті, креативність та здатність до інновацій є необхідними

для того, щоб викладач міг постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність, шукати нові підходи до навчання та надихати учнів на творчість.

Як бачимо, розвиток особистісного компонента є невід'ємною частиною формування професійної готовності майбутніх викладачів. Він забезпечує основу для успішної педагогічної діяльності, сприяє створенню ефективного та гармонійного освітнього процесу.

Рефлексивний компонент є невід'ємною складовою професійної готовності майбутніх викладачів в умовах сучасної освіти, що включає:

➤ *Здатність до самоаналізу та самооцінки*, відображає здатність педагога до критичного осмислення власної діяльності, виявлення сильних і слабких сторін, а також до коригування подальших дій.

➤ *Готовність до постійного професійного розвитку*, що відображає прагнення педагога до безперервного вдосконалення своїх знань, навичок та компетентностей, а також до адаптації до змін у освітньому середовищі.

➤ *Уміння адаптуватися до змін в освітньому середовищі* – це є здатність педагога до гнучкості, швидкого реагування на нові виклики та ефективного пристосування до динамічних умов освітнього процесу [2, с. 59–60].

Дослідження професійної готовності майбутніх викладачів розкриває складну та багатогранну картину, де кожен компонент відіграє вирішальну роль у формуванні успішного педагога. Мотиваційно-ціннісний компонент виступає фундаментом, що визначає внутрішню спрямованість особистості на педагогічну діяльність. Це не просто набір якостей, а інтегративний конструкт, що відображає ставлення майбутнього викладача до своєї професії та зумовлює його активність у процесі професійного становлення.

Теоретичний компонент виявляється не лише у поверхневому ознайомленні з матеріалом, а у глибокому та системному розумінні основних концепцій та принципів предметної галузі. Глибокі знання з предмету, володіння основами педагогіки та психології, розуміння сучасних освітніх технологій та знання нормативно-правової бази освіти – це той інтелектуальний багаж, що дозволяє викладачеві ефективно здійснювати свою діяльність.

Практичний компонент є втіленням теоретичних знань у реальній педагогічній практиці. Уміння планувати та організовувати освітній процес, володіння методиками викладання, здатність до ефективної комунікації та навички використання ІКТ – це ті інструменти, що дозволяють викладачеві створювати ефективне та захоплююче освітнє середовище.

Особистісний компонент відображає внутрішній світ викладача, його здатність до самоорганізації, планування, системного мислення та послідовності у діях. Відповідальність, організованість, комунікабельність, емпатія, стресостійкість, креативність та здатність до інновацій – це ті якості, що визначають успішність педагогічної діяльності.

Отже, професійна готовність майбутніх викладачів – це не просто сукупність знань та навичок, а складний та багатогранний процес, що вимагає постійного розвитку та вдосконалення. Кожен компонент цієї структури відіграє важливу роль у формуванні успішного педагога, здатного надихати та змінювати життя своїх вихованців.

Перспективами подальших розвідок у напрямі професійної готовності майбутніх викладачів в умовах сучасної освіти є вивчення впливу штучного інтелекту та адаптивних навчальних систем на професійну діяльність викладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барбарош. І. Сучасні електронні освітні ресурси для забезпечення професійної підготовки. *Професійна освіта: теорія і практика*. 1-2 (55-56). 2022. С. 21–24.
2. Барбінова А. Структура готовності вчителів до професійної діяльності в умовах інклюзії. *Український педагогічний журнал*, №1, 2021, С. 58–64.
3. Гаркуша С. В. Поняття та компоненти професійної готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 198–201.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге доповнене і виправлене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
5. Дубасенюк О. А. Партнерська взаємодія як базова складова комунікативної компетентності майбутніх педагогів в умовах магістратури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. № 1(349). Ч. 2. С. 15–25.
6. Єпіхіна М. Професійна готовність майбутнього вчителя до партнерської взаємодії. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. № 38 (2), 2022, С. 36–43.
7. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність : підручник. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
8. Ліненко А.Ф. Готовність до педагогічної діяльності. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. Одеса: ПДПУ, 2002. С. 191–196.
9. Орбан-Лембрік Л. .Е. Соціальна психологія. Посібник. Київ. Академвидав, 2013. 448 с.

REFERENCES

1. Barbarosh, I. (2022). Suchasni elektronni osvitni resursy dlia zabezpechennia profesiinoi pidhotovky [in Ukrainian].
2. Barbinova, A. (2021). Struktura hotovnosti vchyteliv do profesiinoi diialnosti v umovakh inkluzii [in Ukrainian].
3. Harkusha, S. V. (2013). Poniattia ta komponenty profesiinoi hotovnosti maibutnikh uchyteliv do pedahohichnoi diialnosti [in Ukrainian].
4. Honcharenko, S. U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk*. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
5. Dubaseniuk, O. A. (2022). Partnerska vzaiemodiia yak bazova skladova komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv v umovakh mahistratury [in Ukrainian].
6. Yepikhina, M. (2022). Profesiina hotovnist maibutnoho vchytelia do partnerskoi vzaiemodii [in Ukrainian].
7. Ziazun, I. A., Kramushchenko, L. V., & Kryvonos, I. F. (2008). *Pedahohichna maisternist*. Kyiv : SPD Bohdanova A. M. [in Ukrainian].
8. Linenko, A. F. (2002). Hotovnist do pedahohichnoi diialnosti. Odesa: PDPU [in Ukrainian].
9. Orban-Lembryk, L. E. (2013). *Sotsialna psykholohiia*. Kyiv. Akademvydav [in Ukrainian].